

Εισαγωγή

ΓΕΝΙΚΑ

Η ιστορία της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού (ΓΥΣ) ταυτίζεται με τη διαχρονική και αδιάλειπτη γεωγραφική υποστήριξη των ΕΔ με τα απαραίτητα ΓΥ στην ειρήνη και τον πόλεμο, ενώ παράλληλα είναι στενά συνυφασμένη με την παροχή γεωγραφικής πληροφορίας, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα.

Η σημαντικότητα του έργου της αναδύεται μέσα από την οργανωμένη και συστηματική αποτύπωση και απεικόνιση του γεωγραφικού χώρου της ελληνικής επικράτειας. Η δυνατότητα για τη μελέτη, εποπτεία και ανάλυση του χώρου που παρέχεται μέσα από τα χαρτογραφικά προϊόντα της Υπηρεσίας αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο στην οργάνωση, τη λειτουργία και τον ορθολογικό σχεδιασμό των κρατικών δραστηριοτήτων.

Η ΓΥΣ είναι η αρχαιότερη χαρτογραφική Υπηρεσία της χώρας με πολυσιδέες και αξιόλογο χαρτογραφικό έργο, εφάμιλλο αντίστοιχων Υπηρεσιών προηγμένων τεχνολογικά ξένων χωρών. Τα γεωγραφικά δεδομένα που παράγει, χαρακτηρίζονται ως δεδομένα αναφοράς και αποτελούν το απαραίτητο υπόβαθρο όχι μόνο για κάθε στρατιωτική επιχείρηση αλλά και για τη μελέτη και σχεδιασμό αναπτυξιακών έργων υποδομής. Ταυτόχρονα αποτελεί τον μοναδικό εθνικό φορέα παραγωγής και έκδοσης σειράς τοπογραφικών χαρτών διαφόρων κλιμάκων για όλη την ελληνική επικράτεια.

Η χαρτογραφία από την αρχαιότητα μέχρι την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους (1830)

Ο πρώτος χάρτης στην ιστορία της ανθρωπότητας χαράχθηκε σε μια σπηλιά 30.000 χρόνια πριν από τη γέννηση του Χριστού (**Εικ. 1**). Ο άνθρωπος αδιάλειπτα από τότε μέχρι και σήμερα σχεδιάζει χάρτες με διάφορους τρόπους, ιδέες και τεχνικές, προσπαθώντας να αποκτήσει μία εικόνα του κόσμου και να φωτίσει τις διάφορες πτυχές του φυσικού και τεχνητού γήινου περιβάλλοντος.

Οι Έλληνες οι Μιλήσιοι, από τον 7^ο αιώνα π.Χ. χρησιμοποιούσαν τα αστέρια και τα συνέδεαν με την επιφάνεια της Γης, με σκοπό τον εντοπισμό της θέσης τους στον χώρο, τον προσανατολισμό και την υποβοήθηση της κίνησης, σχεδιάζοντας ουσιαστικά τον πρόδρομο του σημερινού GPS. Ο πρώτος όμως που έφερε τη χαρτογραφία στον κόσμο της επιστήμης και αναφέρεται ιστορικά ως εκείνος που χάραξε χάρτη του κόσμου σε ορειχάλκινη πλάκα το 550 π.Χ. ήταν ο Αναξίμανδρος ο Μιλήσιος (610-546 π.Χ.), φιλόσοφος, γεωγράφος και αστρονόμος (**Εικ. 2**). Γύρω στο 500 π.Χ. έχουμε την πρώτη γνωστή περίπτωση χρήσης γεωγραφικού χάρτη σε ευρωπαϊκό έδαφος, στον χώρο του Αιγαίου. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι ο τύραννος της Μιλήτου

1. Τοιχογραφία ζώων, στο Σπάλαιο Σοβέ της Νότιας Γαλλίας, στην περιοχή του Ρήνου-Άλπεων. Από τις πρώτες καλλιτεχνικές δημιουργίες του ανθρώπου κατά την Ανώτερη Παλαιολιθική Εποχή.
2. Αναπαράσταση της όψης του κόσμου κατά τον Αναξίμανδρο τον Μιλήσιο (619-547 π.Χ.).
3. Αναπαράσταση της Γης κατά τον Ερατοσθένη (276-194 π.Χ.).
4. Αναπαράσταση του Κόσμου σύμφωνα με τον Πτολεμαίο (85-165 μ.Χ.) στο έργο του *Γεωγραφία*, από ένα χειρόγραφο του 1460 μ.Χ. (Ebner).
(Ρώμη, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού)

Αρισταγόρας κατέφυγε στη Σπάρτη και παρουσίασε στους Λακεδαιμόνιους χάρτη του τότε γνωστού κόσμου με σκοπό να εκθέσει στον Βασιλιά Κλεομένη την κατάσταση στην Ιωνία και τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι ιωνικές πόλεις από την περσική κυριαρχία, παροτρύνοντάς τον να εκστρατεύσει εναντίον των Περσών.

Η αδήριτη ανάγκη σύνθεσης χαρτών δεν διέφυγε της προσοχής των αρχαίων Ελλήνων. Ο Ερατοσθένης (276-194 π.Χ.) από την Κυρήνη, ένας από τους μεγαλύτερους γεωγράφους της αρχαιότητας, υπολογίζει με εκπληκτικό τρόπο τις διαστάσεις της γης, ενώ ταυτόχρονα επινοεί το σύστημα μεσημβρινών και παραλλήλων, τους οποίους χαράσσει πάνω σε χάρτη. (Εικ. 3). Ο Στράβων (64 π.Χ.-24 μ.Χ.), στο έργο του *Γεωγραφικά* παρουσιάζει τον πρώτο ποιοτικό και ακριβή παγκόσμιο γεωγραφικό άτλαντα της εποχής του. Ο Αλεξανδρινός Κλαύδιος Πτολεμαίος (100-165 μ.Χ.) με το έργο του *Γεωγραφική Υφήγησις*,¹ το οποίο αποτελεί τον προάγγελο της επιστημονικής "δια των γεωγραφικών συντεταγμένων" χαρτογραφίας, επηρεάζει σοβαρά την κουλτούρα των χαρτών στη Δύση ενώ παράλληλα επινοεί μια μέθοδο που επέτρεπε την κατασκευή των ακριβέστερων χαρτών που είχε δει μέχρι τότε ο γνωστός κόσμος (Εικ. 4).

¹ Στο έργο αυτό καταγράφονται όλες οι γεωγραφικές γνώσεις της εποχής με έναν τεράστιο πλούτο τοπωνυμίων, επακριβείς λεπτομέρειες γεωγραφικών συντεταγμένων και εκπληκτικές χαρτογραφικές απεικονίσεις.

Το τέλος του αρχαίου κόσμου, το οποίο τοποθετείται χρονικά στο τέλος του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. με την κατάλυση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και όλη τη Μεσαιωνική περίοδο (5^{ος}- 15^{ος} αιώνας μ.Χ.), αποτε-

5. Αποσπάσματα χαρτών Αρχιπελάγους. Σχεδιάσθηκαν από το 1685 έως το 1687 μετά από διαταγή του Λουδοβίκου του 14^{ου}.
(Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη ΒΚΠ ΑΠΘ)

λεί μια μακρά περίοδο γενικής πτώσης των επιστημών με αρνητικές συνέπειες και στη Χαρτογραφία η οποία ως επιστήμη παρέμεινε στάσιμη.

Πριν να οδηγηθούμε στη δημιουργία του σύγχρονου Ελληνικού κράτους το 1830, στο διάστημα μεταξύ της πτώσης του Βυζαντίου (1453) και της ελληνικής επανάστασης (1821), δύο ακόμα σημαντικοί χαρτογραφικοί σταθμοί έρχονται να συμπληρώσουν την εξελικτική πορεία της αναπαράστασης του ελληνικού γεωγραφικού χώρου.

Ο πρώτος από αυτούς αναφέρεται στη νησιωτική χαρτογραφία που ανθεί μέχρι το τέλος του 17^{ου} αιώνα και κατέχει εξέχουσα θέση ανάμεσα στις διάφορες σχολές της αναγεννησιακής χαρτογραφίας. Οι χάρτες που δημιουργούνται είναι έγχρωμοι και χειρόγραφοι, μεγάλων διαστάσεων και αποδίδουν με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τις ακτογραμμές και τα νησιά ενώ ταυτόχρονα παρέχουν πλήθος γεωγραφικών και ιστορικών πληροφοριών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι 16 χάρτες των Κυκλάδων που κατασκευάστηκαν μετά από διαταγή του Λουδοβίκου του 14^{ου}, από το 1685 έως το 1687, οι οποίοι αποτελούν υψηλής αισθητικής δείγματα νησιωτικής χαρτογραφίας του 17^{ου} αιώνα (Εικ. 5). Η αξία τους δεν βασίζεται μόνο στις πληροφορίες που προσφέρουν για τον φυσικό και ανθρωπογενή χώρο του γεωστρατηγικού αρχιπελάγους, αλλά πολύ περισσότερο στην πρωτόγνωρη για την εποχή κλίμακα απεικόνισης και στην αξιοθαύμαστη αποτύπωση της προοπτικής του χώρου.

Ο δεύτερος και τελευταίος σταθμός πριν την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους αναφέρεται στο κορυφαίο χαρτογραφικό έργο (1796-1797) του Ρήγα Βελεστινλή, την περίφημη Χάρτα² (Εικ. 6), με την οποία ο Ρήγας ουσιαστικά μετουσιώνει χαρτογραφικά το όραμά του για την ανεξαρτησία του γένους.

² Η Χάρτα αποτελείται από 12 Φύλλα Χάρτη συνολικής διάστασης 2x2 μ. σε μέση κλίμακα 1:600.000. Το έργο αυτό σηματοδοτεί το τέλος εποχής και την είσοδο στη γεωδαιτική χαρτογραφική περίοδο του 19^{ου} αιώνα.

6. Χάρτα του Ρήγα. Αποτελείται από δώδεκα φύλλα, διαστάσεων το καθένα περίπου 50x70 εκ. Τυπώθηκε τμηματικά από το 1796 έως το 1797 στη Βιέννη στο Τυπογραφείο του J. Nitsch, σε 1.220 αντίτυπα.
(Εκτύπωση από τη ΓΥΣ εκ του πρωτοτύπου στη Γεννάδιο Βιβλιοθήκη με αριθμό Γ.Π. 8404)

Οι χαρτογραφικές εξελίξεις μέχρι το 1889

Αμέσως μετά την Παλιγγενεσία, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, φθάνουν στην Πελοπόννησο οι αποστολές του Βρετανικού Ναυαρχείου (1825) και του Γαλλικού εκστρατευτικού σώματος –Expédition de Morée (1829-1838). Μέρος της αποστολής ήταν 17 επιστήμονες, η «επιστημονική αποστολή του Μοριά» (Mission scientifique de Morée), οι οποίοι χαρτογράφησαν την Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου, μελέτησαν τα αρχαία μνημεία και περιέγραψαν τα αποτελέσματα των ερευνών τους σε βιβλία που δίνουν σημαντικές πληροφορίες για την εποχή. Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μόλις τρεις είναι οι βασικοί χάρτες του νέου κράτους οι οποίοι εκδίδονται σε

7. Ο χάρτης του Μοριά, “Carte de la Morée”, του Dérôt. Τυπώθηκε το 1832 στο Παρίσι σε 8 φύλλα. (ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ)

διάστημα μίας εικοσαετίας 1832-1852, με πρωτογενείς ή παράγωγες χαρτογραφικές εργασίες στην Ελλάδα.

Το 1832, εκδίδεται πρωτογενώς ο «Χάρτης του Μοριά³ –Carte de la Morée» (Εικ. 7), από τη γαλλική στρατιωτική χαρτογραφική υπηρεσία (Dérôt de la Guerre), σε έξι φύλλα σε κλίμακα 1:200.000 (+ δύο επιπλέον φύλλα μεγαλύτερης κλίμακας), ο οποίος στάλθηκε στην Ελλάδα

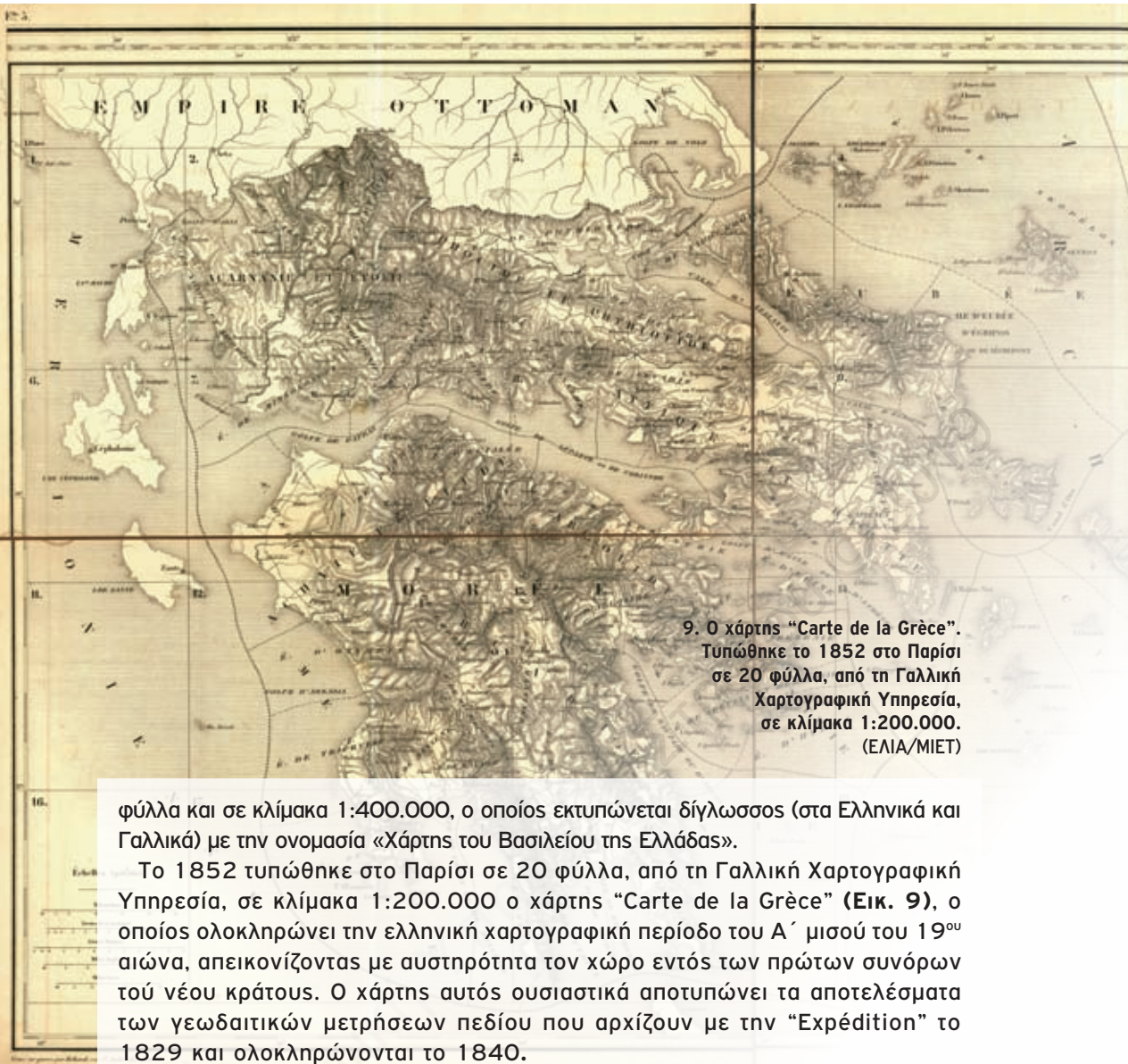
8. Ο χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος, του Γερμανού Aaldenhoven, ως ο δίγλωσσος (στα Ελληνικά και Γαλλικά). Συντάχθηκε και εκτυπώθηκε το 1838 στο Βασιλικό Λιθογραφείο στην Αθήνα, σε οκτώ φύλλα. (ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ)

το 1834 σε μόλις 100 αντίτυπα για τις ανάγκες του νέου κράτους.

Το 1838 εκδίδεται ο παράγωγος χάρτης, γνωστός και ως «Χάρτης του Aaldenhoven»⁴ (Εικ. 8) σε δεκαέξι

³Ο χάρτης αυτός ήταν αποτέλεσμα των επιστημονικών χαρτογραφικών εργασιών πεδίου της Γαλλικής Αποστολής Επιστημόνων Αξιωματικών (Expédition) υπό τη Διοίκηση του Στρατηγού Nicolas Joseph Maison, την περίοδο 1829-1831. Απεικονίζει την Πελοπόννησο και μέρος της Βοιωτίας ενώ τα δύο πρόσθετα φύλλα διαστάσεων 60x40 εκ. απεικονίζουν την Μαντίνεια, το Ναβαρίνο με την Πύλο και τη Μεσσήνη και το άλλο την Αίγινα, Νάξο, Σίφνο και Σαντορίνη με ένθετα τις νησίδες της.

⁴Ο χάρτης αυτός, ο οποίος αποτέλεσε δώρο στον Όθωνα, αποτελεί τον πρώτο χάρτη ολόκληρης της Ελλάδας με διοικητικές

9. Ο χάρτης “Carte de la Grèce”.
Τυπώθηκε το 1852 στο Παρίσι
σε 20 φύλλα, από τη Γαλλική
Χαρτογραφική Υπηρεσία,
σε κλίμακα 1:200.000.
(ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ)

φύλλα και σε κλίμακα 1:400.000, ο οποίος εκτυπώνεται δίγλωσσος (στα Ελληνικά και Γαλλικά) με την ονομασία «Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδας».

Το 1852 τυπώθηκε στο Παρίσι σε 20 φύλλα, από τη Γαλλική Χαρτογραφική Υπηρεσία, σε κλίμακα 1:200.000 ο χάρτης “Carte de la Grèce” (Εικ. 9), ο οποίος ολοκληρώνει την ελληνική χαρτογραφική περίοδο του Α΄ μισού του 19^{ου} αιώνα, απεικονίζοντας με αυστηρότητα τον χώρο εντός των πρώτων συνόρων τού νέου κράτους. Ο χάρτης αυτός ουσιαστικά αποτυπώνει τα αποτελέσματα των γεωδαιτικών μετρήσεων πεδίου που αρχίζουν με την “Expédition” το 1829 και ολοκληρώνονται το 1840.

Το Β΄ μισό του 19^{ου} αιώνα τρία γεγονότα, το κάθε ένα με τη δική του ξεχωριστή σημασία, έρχονται να συμπληρώσουν την εξέλιξη στη χαρτογραφική εικόνα της χώρας.

Το 1874 ιδρύεται στην πρωτεύουσα το αθηναϊκό τμήμα του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου, το οποίο με τη χορηγία του πρωσικού Υπουργείου Πολιτισμού υποστηρίζει το 1875 τη διοργάνωση της επιστημονικής αποτύπωσης της Αττικής σε κλίμακα 1:25.000, από τον Λοχαγό του Πρώσικου Στρατού Johann August Kaupert και τον Υπολοχαγό Alten. Το 1878 η εργασία αυτή απεικονίζεται σε δώδεκα φύλλα κλίμακας 1:25.000 με την ονομασία «Άτλας των Αθηνών». Η εργασία αυτή επεκτείνεται για να συμπεριλάβει ολόκληρη την Αττική και το 1894 ολοκληρώνεται η έκδοση σειράς 32 φύλλων χάρτη με τον τίτλο “Karte Von Attica”

διαιρέσεις. Προέρχεται από τις γαλλικές εργασίες, παλαιότερους χάρτες, χάρτες του Αυστριακού Επιτελείου, καθώς και οδοιπορικά σχέδια περιηγητικής παράδοσης. Η συνολική του διάσταση είναι 1,70x1,20 μ. και εκπονήθηκε με τη φροντίδα του Ferdinand Aldenhoven, στρατιωτικού τοπογράφου και περιηγητή από την Κολωνία.

στην κλίμακα 1:25.000. (Εικ. 10). Η μεγάλη επιχείρηση για τη χαρτογράφηση της ευρύτερης περιοχής της Αττικής έχει ιδιαίτερη αξία, καθόσον θα αποτελέσει ένα είδος γνωστικού εργαστηρίου για την εξάσκηση και υψηλή επιπέδου μετεκπαίδευση Ελλήνων Αξιωματικών Τοπογράφων.

Το 1884, με βάση τον χάρτη του 1852 και τον χάρτη του Αιγαίου, που είχε ολοκληρώσει και εκδώσει το Βρετανικό Ναυαρχείο (1847), εκδόθηκε από το Καιοσαροβασιλικό Στρατιωτικό Γεωγραφικό Ινστιτούτο της Βιέννης, ο «Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδας»⁵ (Εικ. 11), σε 13 φύλλα και σε κλίμακα 1:300.000 ενώ το 1885 χαράχθηκε και τυπώθηκε από τον ίδιο εκδότη με γερμανική ονοματολογία ο «Γενικός Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδας»⁶ σε κλίμακα 1:200.000.

Το 1887 άρχισαν στην περιοχή της Θεσσαλίας οι εργασίες χαρτογράφησης,⁷ από την ομάδα του Ανθυπολοχαγού (ΠΖ) Αλέξανδρου Ν. Μαυροκορδάτου, με σκοπό τη σύνταξη τοπογραφικού χάρτη ακριβείας. Οι εργασίες αυτές αποτελούν τις πρώτες αμιγώς ελληνικές συστηματικές εργασίες και ουσιαστικά συνιστούν τον προάγγελο της μεγάλης χαρτογραφικής επιχείρησης των ετών που θα ακολουθήσουν.

10. Απόσπασμα φύλλου χάρτη Αθηνών, κλίμακας 1:25.000, από τη σειρά 32 φύλλων χάρτη με τον τίτλο "Karte Von Attica". (Αρχειό Ιστορικών Χαρτών ΓΥΣ)

11. Χάρτης του Βασιλείου της Ελλάδος. Τυπώθηκε το 1884 στο Καιοσαροβασιλικό Στρατιωτικό Γεωγραφικό Ινστιτούτο της Βιέννης σε 11 φύλλα. (Αρχειό Ιστορικών Χαρτών ΓΥΣ)

⁵ Ο χάρτης συνοδεύεται από υπόμνημα στατιστικών στοιχείων πληθυσμού βάσει απογραφών ετών 1879-1883. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκαν τα φύλλα χάρτη του 1852, τα οποία μικρύνθηκαν κατά 1,5 φορές, ώστε να αντιστοιχούν σε κλίμακα 1:300.000 και συμπληρώθηκαν για να καλυφθεί όλη η χώρα από εργασίες του Ανχη (ΜΧ) Ιφικράτη Κοκκίδη στη Θεσσαλία και αναθεωρήσεις του Η. Kierpert.

⁶ Ο χάρτης χαράχθηκε και τυπώθηκε μετά από διορθώσεις του Ανχη Ιφικράτη Κοκκίδη και αναθεωρήθηκε από τον Καθηγητή Η. Kierpert.

⁷ Αναπτύχθηκαν στις περιοχές Δομοκού, Φαρσάλων, Αβαρίτσας, Υπάτης και Ρεντίνας και διήρκεσαν δύο χρόνια (1887-1889). Η ομάδα αποτελούνταν από 12 Ανθυπολοχαγούς και έναν Ανθυπίαρχο. Οι εργασίες διακόπηκαν στα μέσα του 1889, με απολογισμό την αποτύπωση συνολικής επιφάνειας 1.600 τετραγωνικών χιλιομέτρων σε κλίμακα 1:25.000.